До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
у Національному університеті «Одеська юридична академія»

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Цвікі Владислави Юліївни
на тему
«Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень»,
що подана на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Прогресивний розвиток сучасного міжнародного права є одним із засобів поширення дії міжнародного права та міжнародно-правового регулювання на нові сфери. Одним із проявів такого поширення ролі та дії міжнародного права є міжнародно-правове регулювання захисту фізичних осіб від окремих категорій злочинів, а також боротьба із такими злочинами та притягнення винних осіб до відповідальності за допомогою міжнародного права. Таким чином, сьогодні міжнародне право є важливим інструментом забезпечення справедливості та попередження безкарності.

Одним з сучасних міжнародних договорів, який стосується захисту фізичних осіб від окремих категорій злочинів, є Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року. Незважаючи на те, що саме поняття насильницьких зникнень закріпилося у міжнародному праві лише в другій половині XX століття і довгий час не розглядалося як окреме порушення прав людини, очевидно, що це явище довгий час існує і є особливо небезпечним під час збройних конфліктів або ситуацій нестабільності чи внутрішніх заворушень. Саме тому запровадження насильницьких зникнень як окремої категорії злочинів у міжнародному та національному праві є важливим засобом боротьби з цим злочином та його наслідками. Ставлення до

насильницького зникнення як до загальнокримінального злочину, який, одначе, при широкомасштабній або систематичній практиці вчинення, може бути злочином проти людяності, є вдалим підходом, зважаючи на те, що насильницькі зникнення часто вчиняються на систематичній основі в межах масштабних дій під час кризових ситуацій. Саме тому Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року та Римський статут Міжнародного кримінального суду є важливими інструментами боротьби із цим злочином.

Особливо важливим питання боротьби із насильницькими зникненнями є для України у контексті збройного конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей та окупації Криму. Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року 17 червня 2015 року, проте досі не закріпила такого злочину у своєму Кримінальному кодексі, незважаючи на положення статті 4 Міжнародної конвенції 2006 року, яка зобов'язує всі держави-учасниці конвенції вжити необхідних заходів для того, щоб насильницьке зникнення кваліфікувалося як правопорушення в їх кримінальному праві.

Окрім того, Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду у своїх Звітах щодо діяльності з попереднього розслідування за 2016 і 2017 рік відзначив, що насильницьке зникнення є у переліку можливих злочинів, які можливо були скоєні під час збройного конфлікту на Донбасі та під час окупації Криму і підпадають під його юрисдикцію.

Беручи до уваги все вищенаведене, дисертаційні дослідження, присвячені міжнародно-правовому захисту осіб від насильницьких зникнень, міжнародно-правовому регулюванню боротьби із злочином насильницьких зникнень є актуальними для сучасної науки міжнародного права, зокрема української.

Таким чином, однозначно можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Цвікі В.Ю. на тему «Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень» є актуальним дослідженням важливої проблеми міжнародного публічного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Дисертаційне дослідження Цвікі В.Ю. складається із вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (загалом 312 найменувань). Така структура роботи є обґрунтованою і дозволила дисертантці змістовно висвітлити важливі аспекти теми, розкритої з дотриманням логічної послідовності викладу матеріалу.

Ознайомлення з дисертацією Цвікі В.Ю. дає підстави стверджувати, що автором виконане серйозне наукове дослідження складної міжнародно-правової проблеми. Перевагою цієї роботи є передусім те, що дисертантка комплексно дослідила всі міжнародно-правові джерела та механізми захисту фізичних осіб від насильницьких зникнень.

Наукові результати, висновки, що отримав автор, та запропоновані ним рекомендації ґрунтуються на критичному аналізі значного обсягу зарубіжної та вітчизняної наукової літератури та статей у періодичних виданнях.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків та пропозицій підтверджується широкою джерельною базою проведеного дослідження, використанням різноманітних прийомів аналізу визначених питань, достатньою апробацією отриманих результатів, а також тим, що до однозначних висновків приводить аналіз різних аспектів досліджуваної теми.

Методи наукового дослідження, що застосував дисертант, забезпечили необхідний рівень логічного обґрунтування наукових положень дисертації.

До основних наукових досягнень дисертантки, на нашу думку, слід віднести такі положення, що відрізняються **науковою новизною.**

У підрозділі 1.1. дисертант наводить вдалий виклад становлення і розвитку міжнародно-правового захисту осіб від насильницьких зникнень, акцентуючи увагу на історичних аспектах. Зокрема, дисертант вказує на походження терміну «насильницьке зникнення», який вперше був вжитий неурядовими правозахисними організаціями Латинської Америки у 1960-их роках, хоча саме по собі насильницьке зникнення не є новим явищем у

міжнародному праві (С. 12). Автор аналізує широке розповсюдження насильницьких зникнень до, під час та після Другої світової війни, становлення насильницьких зникнень як засобу національної політики, зокрема у країнах Латинської Америки (С. 12 – 13). У цьому підрозділі дисертант також аналізує приклади систематичного застосування насильницьких зникнень як засобів національної політики передусім у регіоні Латинської Америки, але також і в Азії, Африці, Європі. На с. 19 – 36 дисертант наводить вісім етапів становлення міжнародно-правового захисту осіб від насильницьких зникнень, серед яких найвизначнішим є прийняття у 2006 році Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. Під час аналізу етапів становлення міжнародно-правого захисту осіб від насильницьких зникнень аналізується, зокрема, діяльність Робочої групи ООН з насильницьких та недобровільних зникнень (UNWGEID) та закріплення насильницьких зникнень у статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду як злочинів проти людяності.

У підрозділі 1.2. дисертант аналізує визначення «насильницьке зникнення» у міжнародному праві. Зокрема, досліджується підхід до визначення «насильницьких зникнень» у Декларації ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 1992 року, Міжамериканській конвенції про насильницькі зникнення осіб 1994 року, Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року. Аналізуються також елементи, що входять до складу цього поняття (С. 49 – 55).

Підрозділ 1.3. присвячений закріпленню насильницьких зникнень як злочину проти людяності. Дисертант аналізує як з початку 1980-их років насильницькі зникнення почали визнаватися як злочини проти людяності. Значна увага в цьому підрозділі приділена закріпленню актів насильницьких зникнень як злочину проти людяності у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, а також відповідній практиці міжнародних кримінальних трибуналів, зокрема Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії. Дисертант також відзначає, що Міжнародна

конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року поділяє акти насильницького зникнення на дві категорії: одиничні випадки, а також такі акти, які становлять собою злочин проти людяності («поширена або систематична практика насильницьких зникнень являє собою злочин проти людяності, як він визначається в застосованому міжнародному праві, та тягне за собою наслідки, передбачені таким застосованим міжнародним правом»). (С. 55).

У підрозділі 2.1. дисертант досліджує зобов'язання держав відповідно до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року, яка стала першим міжнародним універсальним зобов'язальним актом, в якому встановлюється нове абсолютне право людини не бути підданою насильницьким зникненням (С. 73). Україна приєдналася до Міжнародної конвенції 2006 року 17 червня 2015 року. Міжнародна конвенція 2006 року набрала чинності для України 13 вересня 2015 року. У цьому підрозділі детально викладений аналіз ключових положень конвенції.

Підрозділ 2.2. присвячений детальному аналізу інституційного механізму міжнародно-правового захисту осіб від насильницьких зникнень. У *ньому розглядається практика Комітету ООН з прав людини*, Міжамериканського суду з прав людини, Європейського суду з прав людини, Африканської комісії з прав людини, Палати з прав людини Боснії і Герцеговини. Дисертант зазначає, що дані органи запровадили та використовують на практиці так званий "multiple-rights approach", посилаючись при цьому на відповідні конвенції. Таким чином, вони розглядають при цьому кожен окремий акт насильницького зникнення та визначають, які базові права людини були порушені. В результаті моніторингові органи визначають порушення декількох прав людини, які гарантуються в різних міжнародних угодах. Такий підхід надає можливість розглянути детально кожен окремий акт насильницького зникнення, проте негативним наслідком такого підходу стало те, що моніторингові органи по-різному визначають, які саме права людини порушуються внаслідок акту

насильницького зникнення (С. 129). Автор також відзначає, що, завдяки прийняттю Міжнародної конвенції 2006 року, в якій гарантується право людини не підлягати актам насильницького зникнення, продовжує розвиватися тенденція розглядати акт насильницького зникнення як окреме, самостійне порушення прав людини (С. 130). Наразі органами, які розглядають насильницьке зникнення як окреме порушення прав людини, є UNWGEID, Комітет з насильницьких зникнень, створений та діючий відповідно до положень Міжнародної конвенції 2006 року.

У підрозділі 2.3. дисертант проводить детальний аналіз правового статусу та компетенції Комітету з насильницьких зникнень, заснованого відповідно до положень Міжнародної конвенції 2006 року. Досліджуються процедури, на основі яких ґрунтується діяльність Комітету.

У підрозділі 3.1. дисертант аналізує питання порушення прав зниклої особи внаслідок акту насильницького зникнення. Однак досліджуються порушення основних прав не лише безпосередньо зниклої особи, але також членів її родини. Серед досліджуваних прав, зокрема: право на свободу і особисту недоторканність, заборона катувань, право на життя, право на визнання правосуб'єктності особи. Порушення цих прав дисертант розглядає через практику Комітету ООН з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Європейського суду з прав людини, Африканської комісії з прав людини, Палати з прав людини Боснії і Герцеговини.

Підрозділ 3.2. присвячений аналізу прав членів сім'ї зниклої особи. У цьому підрозділі дисертант аналізує заборону катувань, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на правду (С. 180 – 192).

Всі висновки і положення дисертації ґрунтуються на ретельно опрацьованому широкому спектрі наукових, аналітичних та документальних джерел. При цьому заслуговує схвалення використання Цвікі В.Ю. для обґрунтування відповідних положень і висновків праць не тільки вітчизняних авторів і перекладної літератури, але й зарубіжних наукових і документальних першоджерел, що поглиблює новизну дисертаційного

дослідження, достовірність його висновків. Список використаних джерел, який складає 312 джерел, є вагомим для кандидатської дисертації.

Дисертантка в цілому успішно впоралася з поставленими завданнями, а сформульовані у роботі висновки містять положення, яким властиві елементи наукової новизни. Всі вони є достовірними і науково обґрунтованими.

Повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено в наукових публікаціях дисертанта. Її посилання на опублікування досліджень за дисертацією є достовірними. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в дванадцяти наукових публікаціях, з яких чотири статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, три – у зарубіжних наукових фахових виданнях, а також у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату достатньо розкриває основні положення дисертаційної роботи, а також отримані автором нові наукові результати, висновки та рекомендації і є ідентичним основним положенням дисертації.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Разом з тим, незважаючи на загальну позитивну оцінку, в роботі Цвікі В.Ю., як у будь-якому новому теоретичному дослідженні складної та багатоаспектної наукової проблеми, містяться положення, які викликають зауваження або видаються недостатньо обґрунтованими чи принаймні дискусійними.

1. На с. 61 дисертаційного дослідження автор згадує документ Елементи злочинів Міжнародного кримінального суду, проте лише зазначає, що це документ, прийнятий Підготовчою комісією МКС. Разом з тим, Елементи злочинів – це один із найважливіших документів у діяльності МКС, який детально розкриває всі елементи злочину геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, закріплених у відповідних статтях 6, 7 і 8 Римського статуту МКС. Стаття 9 Римського статуту присвячена власне Елементам злочинів, а стаття 21 закріплює Елементи злочинів у переліку джерел права, які застосовує МКС. Зважаючи на це, вважаємо, що дисертант

повинен був більше уваги приділити природі та значенню Елементів злочинів МКС перед тим, як описувати конкретний зміст їх положень щодо насильницьких зникнень як злочинів проти людяності.

2. Автор у тексті дисертаційного дослідження в різних місцях використовує різні варіанти назв органів та установ, зокрема: «Комітет з прав людини» (С. 37, 39, 43, 132) – «Комітет ООН по правам людини» (С. 80, 102, 107); «Комітет з насильницьких зникнень» (С. 71, 149, 150) – «Комітет по насильницьким зникненням» (С. 105, 130, 137, 201); «Міжамериканський суд з прав людини» (С. 32, 44, 56) – «Міжамериканський суд по правам людини» (С. 77, 90, 102, 126); «Палата з прав людини Боснії та Герцеговини» (С. 44, 135) – «Палата по правам людини для Боснії та Герцеговини» (С. 102, 129, 135, 149). Вважаємо, що у своїх подальших наукових дослідженнях автору варто обрати єдині уніфіковані варіанти назв органів та установ, ґрунтуючись на офіційних варіантах назв органів та установ в їхніх установчих документах та в нормативно-правових актах України.

3. На с. 73 автор згадує, що Україна є учасницею Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року і потім в межах підрозділу 2.1. наводить заяви, зроблені Україною при приєднанні до конвенції, вказує на те, що відповідні необхідні зміни до законодавства України щодо криміналізації насильницьких зникнень ще не були внесені, а в межах підрозділу 2.3. – наводить співробітництво з Комітетом з насильницьких зникнень. Вважаємо, що таке висвітлення позиції України та її зобов'язань в межах Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року не сприяє системному розумінню стану речей у цьому питанні і дисертанту варто було згрупувати всі питання, пов'язані з участю України у Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року, в межах одного підрозділу і розмістити їх виклад один за одним.

4. На с. 146 дисертаційного дослідження автор зазначає, що в компетенцію Комітету з насильницьких зникнень входять випадки актів

насильницького зникнення, які мали місце як у мирний час, так і під час неміжнародного збройного конфлікту, а під час міжнародних збройних конфліктів жертви вказаного злочину характеризуються як «зниклі без вісті». Дисертант також стверджує, що, відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 р., останніми займається Міжнародний комітет Червоного Хреста. Таке твердження є дискусійним і потребує пояснень дисертанта, адже Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року не містить таких обмежень компетенції Комітету з насильницьких зникнень, а стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. та Додатковий протокол II застосовуються до неміжнародних збройних конфліктів. Крім того, у статті 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо насильницьких зникнень, як і щодо всіх інших злочинів проти людяності, немає будь-яких обмежень щодо часу вчинення. Тобто, відповідно до положень статті 7 Римського статуту, насильницькі зникнення та всі інші злочини проти людяності можуть вчинятися в мирний час, під час міжнародного збройного конфлікту та під час неміжнародного збройного конфлікту.

В цілому ж зазначені зауваження скоріше наштовхують дисертанта на наукову дискусію, вони не порушують правильну концепцію роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. В цілому дисертаційна робота Цвікі Владислави Юліївни на тему «Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень» є завершеним і самостійним дослідженням, що присвячене актуальним проблемам міжнародного права.

Отримані результати можуть бути застосовані у навчальному процесі і наукових дослідженнях.

На основі вивчення змісту дисертації та праць, опублікованих за темою дисертації, можна зробити висновок, що дисертація Цвікі Владислави Юліївни на тему «Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких

зникнень» відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор Цвікі Владислава Юліївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка **А.О. Кориневич**

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
06.03.2018Р.

Україна * Київський національний університет імені Тараса Шевченка * Ідентифікаційний код 02070944